

CZU: 821.135.1.09(478)

<https://doi.org/10.52505/llf.2024.2.02>

INGINERII POETICE ȘI DILEME SPIRITUALE ÎN CREAȚIA LUI LEO BORDEIANU

Oxana GHERMAN

Doctor în filologie

E-mail: oxana.gherman@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7366-2599>

Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu” al USM

POETIC CONSTRUCTIONS AND SPIRITUAL DILEMMAS IN THE WORK OF LEO BORDEIANU

Abstract. The article proposes a hermeneutic approach to the poetic creation of Leo Bordeianu, a Bessarabian writer of the eighties generation, who stands out from his congeners not only by the discretion of his presence in the Chișinău literary environment, but also by his artistic formula devoid of passionate accents and mannerist exaltations, but not of ontological truth, of depth. Leo Bordeianu creates a contemplative poetry of the eye attracted by the chromatic dynamics of the natural landscape, an interrogative poetry that revolves around issues of ecological, social, ethnic and national order, a religious poetry, of the search for God and self-discovery, and a subtle erotic poetry that metaphorises the eternal feminine. The article carries out an analysis and interpretation of the author's exponential poetic texts, selected from various volumes published since the year of his literary debut.

Keywords: lyrical expression, landscape, eros, faith, divinity, patriotism.

Rezumat. Articolul propune o abordare hermeneutică a creației poetice a lui Leo Bordeianu, un scriitor basarabean optzecist, care se detașează de congeneri nu doar prin discreția prezenței sale în mediul literar chișinăuian, ci și prin formula artistică lipsită de accente pasionale și exaltări manieriste, dar nu și de adevăr ontologic, de profunzime. Leo Bordeianu creează o poezie contemplativă, a ochiului atras de dinamicile cromatice ale peisajului natural, o poezie interogativă, pivotând în jurul unor probleme de ordin ecologic, social, etnic, național, o poezie religioasă, a căutării lui Dumnezeu și regăsirii de sine, și o subtilă poezie erotică, care elogiază eternul feminin. Sunt supuse analizei și interpretării mai multe texte poetice exponențiale ale autorului, selectate din diverse volume publicate din anul debutului său literar.

Cuvinte-cheie: expresie lirică, peisaj, eros, credință, divinitate, patriotism.

Inginerul și matematicianul Leo Bordeianu (absolvent al Facultății de Matematică și Cibernetică a Universității de Stat din Moldova (1977), stagiar la Centrul de Cercetări Nucleare din Moscova, inginer superior la USM), a fost atras de calcule și formule poetice până să fi ales – din motive raționale, după cum va recunoaște într-o confesiune – științele exacte, debutând cu versuri în revista „Moldova” (1984) și editorial, cu volumul *Mai multă dragoste decât ură* (1989). Interesul pentru literatură îl aduce în echipele de redacție ale revistelor „Limba Română” (1991), „Noi” (1992), „Moldova” (2004), „Scara spre cer” (2011). Cu toate că publică mai multe volume de poezie apreciate și premiate de breasla scriitoricească, Leo Bordeianu rămâne unul dintre cei mai discreți poeți ai actualității culturale basarabene.

Poezia din volumul său de debut, *Mai multă dragoste decât ură* (1989), se prefigurează în câmpul de luptă al omului creator cu partea nesemnificativă a propriei existențe. Poetul își destăinuie, chiar în textul plasat programatic la începutul cărții, frica de a se pierde în mărunțișuri, în cotidianul efemer, asumându-și riscul de a fi judecat pentru sinceritatea scrisului (*Judecați-mă*). Primul ciclu, intitulat *Pământ și oameni*, reprezintă un act de conștientizare și revoltă împotriva demenței generale, cauzate de politicile de producție ale acelor timpuri: „Să mărim suprafața pământului arabil!// am arat pădurile am băgat plugurile/ în semeția secularilor stejari/ invidieze-ne strămoșii/ roada de roșii!// Am arat malul lutos al Nistrului// când totuși nu îndeplinim planul/ adăugăm la numărul brazdelor/ numărul valurilor” (*Pământ și oameni*). Imaginea unui popor antrenat în competiția producerii, care se deposează inconștient de valori și resurse, și care, ajutat de progresul tehnic, supune pământul unui crunt masacru, este reflectat în imagini de uimitoare forță sugestivă în poemele *Dezgolirea nervilor*, *Plâns de unul singur*, *Ghinda*. Revolta culminează în textul *Viața pietrei*, unde e criticată indiferența cu care satul urmărește cum dărâmurile unei biserici (edificiu al spiritualității) se transformă în muzeu al vestigiilor evoluției materiale.

Rod al unei lucidități de tip scientist, poezia cu tematică ecologică anticipează consecințele greșelilor umanității. Autorul depășește limita cotidianului în ciclurile *Alergare cu obstacole* și *A gândi la tine*, unde contemplă libertatea, analizează condiția gândirii „închise în trup”, aspirațiile înalte în raport cu limitele umane (*Muzica libertății*, *Studiu*, *A gândi la tine*). Realitatea concretă este un punct de pornire către ideal (*Solar pășesc pe vreascurile ude*). Versurile ating un alt grad de metaforizare și asimilează elemente livrești.

În cartea *Palpabilitatea marginilor* (1993), Leo Bordeianu devine un poet al „stranițătăților autumnale”, manifestând o sensibilitate care răspunde mișcărilor naturii, ce fac sufletul să „se defolieze de trup ca o nucă” (*Cortegiu*). Relieful rural este picturalizat, însă nu în culori idilice și nostalgice, ci în tuș bacovian, cu nuanțe

și sunete stridente. Satul e un spațiu al „dealurilor negre/ bolnave de roadă” (*Oblic*), în care luna se arată ca „o femeie cu trup trudit” (*Dispoziție*). Eul poetic suferă văzând cum „dunga cerului se zbate de asfalt” (*Vocaliza*), simte că „iarba e în mare pericol” (*Colină*) când toamna trece în iarnă. El este „îndoliat de ploaia autumnală”, „subțiat până la os” de ea (*Acuarelă*), torturat de întrebări și de spaime nocturne, simțind că „tremurul meu e una cu tremurul ploii” (*Surpare*). Tristețea incurabilă pătrunde și tablourile iernii, în care întunericul devine inofensiv. De mirarea și bucuria zăpezii abundente strigă doar mama din amintirile copilăriei (*Zăpada-i până la ferestre*). Același amestec de împăcare și deznădejde, de extaz și decădere, de mirific și tragic este în poezia primăverii, a dezghețului, a învierii. Autorul creează o cronologie poetică a peisajelor „însuflețite” ale fiecărui anotimp.

Partea a doua a cărții, *Cub pentru respirație*, cuprinde poezia unui eros estompat, reținut în câmpul percepțiilor vizuale. Ca figură speculară, care animă anturajul personajului liric, apare femeia. Iubita este o întrupare florală, are „râsul picurat din lună” (*Bucurie verde*), lunecă pe suprafețe ca o himeră și vorbește numai în treacăt. Durerea iubirii, ca una dintre cele mai răscolitoare incertitudini (*Vis*), poetul o anesteziază prin cuvânt (*Anestezie*). Cartea are o structură inelară, revenind, în ultimele pagini, la tablourile autumnale. *E păcat să mori toamna* e un colaj de poeme care trădează neliniști, schițează crispări, emană stări asfixiante și alte insuportabile reminiscențe ale iubirii, ale unor ambiții absurde, provocate de „abia perceptibila clătinare” a esențelor lumii vii.

De o cu totul altă inspirație, volumul *Harta* (2017) este, așa cum remarcă prefațatorul, „un fel de jurnal poetic pe harta mereu schimbătoare a realității” (Ciornei 2017, p. 3). Textul antologic abordează problema națională, formând, la nivel simbolic, percepția unitară a hărții țării: „în timp ce potrivesc nordul/ se desprinde sudul/ și viceversa/ în timp ce potrivesc vestul/ se desprinde estul/ și invers” (*Harta*). Niciun instrument nu ajută la fixarea părților în întreg. „Harta vie” pare a se împotrivi să fie văzută drept structură unitară.

Leo Bordeianu iese din rândul poezilor exaltați, atrași de militantismul civic sau cultural, promotori înverșunați ai idealurilor, care înalță ode frumuseții și bogăției patriei. Între întruchipările Sărăciei (*Întunericul dintre cuvinte*), ale Puterii, cu măștile ei grotești și mereu schimbătoare, se află și chipul Patriei: „Patria mea jechoasă flămândă și alcoolizată/ te iubesc// Patria mea pentru care nu pot face nimic/ te îmbrățișez...// Patria mea huiduită umilită adulmecată/ înfrântă/ în poalele tale plâng...” (*Patria mea*). Conștiința trează și contactul zilnic cu realitatea nu permite nicio iluzie, nicio idealizare, poetul trăind între cei săraci, robiți, umiliți și extenuați, nu în afara lumii lor. Conținutul ideatic din seria patriotică se completează cu texte ca *Din nou rușii*, care transferă cavalcada politică într-un flux imagistic uluitor. Poezia lui Leo Bordeianu propune un altfel de patriotism al intelectualului, al artistului „coborât din Olimp” între oamenii necăjiți ai țării, care nu cântă

și exaltă idealuri, ci încearcă să deschidă niște ochi, să arate cu degetul spre niște realități, să pună sare pe răni.

Autorul schițează, transferând realul în imaginar, un tablou al urbiei în degradare, învăluite de miasme cadaverice (*Descompunere*), de lătratul haitelor de câini vagabonzi, bântuite de spumele din căzile apartamentelor, ieșite să se plimbe pe stradă (*Spuma*). În orașul din cărțile lui Bordeianu, ploaia „de mâna a doua” spală „acoperișuri de masă plastică”, „jachetele și pantalonii/ a câte un leu kilogramul”, „mâncărurile și băuturile/ cu termen de păstrare nelimitat”, ideile uzate și religiile inventate. Omul „traseului matinal baie-bucătărie” se minte că trăiește firesc, se complace în mijlocul acestei realități prozaice și în programe limitative (*Ultimele știri*). Pe dimensiunea vizualului, creativitatea poetului debordează.

Pantoful de aur al poeziei e un ansamblu textual ce tratează problematica scrisului și a condiției creatorului. Un adevărat „nebun al satului”, „cu gândul mai departe/ de o simplă potrivire/ a cuvintelor argate” (*Străveziu și foarte simplu*), poetul își trăiește viața intens, între chinul „facerii poemului” și dezgustătoarea „corectură a doua”, la care renunță. În lumea lui, prinde din zbor vocale și consoane, se lasă îngropat de verb ca de-o „avalanșă căzută din munți” (*Avalanșă*), se află în neconțință „căutare a cuvintelor pentru cântec”, încercând să determine poezia să facă față concurenței cu „evenimentele zilei/ cu surprinzătoarele mutări politice/ cu sfaturile medicului/ cu rețele culinare...” (*Impact*). El visează poemele plutind „ca niște nave cu luminile stinse” (*Texte*), caută loc în pagină cuvintelor „desferecate” sau celor tăcute ca niște „sicrie goale” (*Criptogramă*). Cu chip de femeie, Poezia se comportă cameleonice și proteic, este uneori blândă și ascultătoare, alteori fugară („a fugit pierzându-și uneori pantoful de aur”) sau pur și simplu inexistentă.

Grupajul de poezie religioasă, intitulat *Nu ție ți-am închinat immurile*, exprimă fascinația și nedumeririle omului în fața creației divine, încercarea de a stabili o legătură „verbală” (prin propria creație) cu Dumnezeu. Sursa poeziei este contemplarea realității, a momentelor matinale sau vespérale, atunci când „văzutele și nevăzutele sărbătoresc/ învierea zilei” (*O nouă zi*) sau când, în „rezonanța clopotelor din interior/ cu cele din afară” (*Vecernie*), toate capătă aura revărsărilor de „lumină lină”. Sub forma unor invocări sau adresări divinității, poeziile ilustrează omul în clipe de remușcare, de admirație și de pietate în fața celor sfinte, a icoanei smerite a toamnei (*Ca o icoană*), în mijlocul ninsorii angelice (*Ninge cu îngeri*) sau al exploziei învierii primăvăratice.

Ciclul *Luminarea luminii* evocă chipul matern, îl metaforizează și îl înalță prin simboluri sacrale. Eul creator este marcat de trecerea în neființă a mamei, eveniment pe care îl poetizează în *Lecția de zbor*, *O, mamă*, *Strigăt* ș.a., retrăindu-l de nenumărate ori (*Metageometrie*, *Luminarea luminii*). Dialogul imaginar cu mama marchează o apropiere de moarte (*Cântec*, *Mesaj*, *Nucile luminii* ș.a.), o traversare a vieții spre eternitate, atingerea unei unități cu ființa maternă.

De o tristețe funestă este și cartea *Gaura neagră* (2019), dedicată basarabenilor care au trăit teroarea războiului de la Nistru. Metafora *găurii negre* semnifică, prin imaginea adânciturii cauzate de explozii, gaura din inima oamenilor care au avut parte de această experiență. Războiul este reprezentat în toată absurditatea lui, prin imaginile gloanțelor descărcate în livada cu meri, secerând ramurile, ale soldaților cucerind șosele: „Chiar și îmbibate cu sânge,/ sforile se trag // Din birouri și baruri/ se trag/ sforile” (*Ne trebuie șoseaua*). Ostașilor, sufocați de focuri și de spaimă („Spaima de obuze mai mare/ decât obuzele// Frica de moarte mai mare/ decât moartea” (*Explozii în memorie*)), hăituiți ca fiarele, cu „moartea în rărunchi”, care trag câte un foc de armă între două rugăciuni, Nistrul le „șerpuiește prin suflet” (*Steagul*), le spală trupurile însângerate. Războiul, intrat în viața omului cu forța: „jumătate de parcelă/ am săpat-o eu, jumătate – obuzul” (*Săpatul de primăvară*), mutilează trupul pământului și îl face pe cel al omului una cu pământul.

Sentimentele înălțătoare erup în poezia religioasă semnată de Leo Bordeianu. Textele de inspirație biblică din cartea *Aripi pentru înălțare* (2019) redimensionează artistic teme, motive, simboluri ale sacralității. Poezia se împletește cu rugăciunea și, prin expresiile fiorului divin, capătă trăsăturile ascezei sau ale epifaniei. „Partea originală a cărții, remarcă exegeta Lucia Țurcanu, trebuie căutată în poemele alcătuite din concentrate metaforice” (Țurcanu 2019, p. 8), metafora fiind forma cea mai fidelă de expresie a gândirii sacre. Leo Bordeianu sondează, prin învățăturile creștine, filosofia sacrului și, încântat de Marele Tot, psalmodiază, colindă și înalță imnuri Tatălui Ceresc, lui Iisus și Maicii Domnului: „Bestial l-au lovit peste aripi,/ I-au frânt fiecare oscior,/ L-au călcat în picioare,/ L-au ars/ și au spulberat cenușa...// Dar nu au putut să-i împiedice/ înălțarea” (*Aripi pentru înălțare*). Punctul de plecare al multor poeme este meditația asupra condiției omului modern, însetat de desăvârșire, dar rătăcit în „hățișul spinos al păcatelor” (*De sub piatra păcatelor*).

Între cărțile de dată recentă, volumul *Pe fața ta plutește luna* (2020) cuprinde poezia unor „incizii existențiale”. „Conflictul de pe Nistru, ca un ecou-rană a spațiului natal, erosul începuturilor, marile împliniri umane, iubirile metafizice – iată coordonatele acestui volum” (Pilchin 2021, p. 21), remarcă poeta și cercetătoarea Maria Pilchin. De la distanța unor experiențe consumate, lumea este privită cu o calmă și înțeleaptă acceptare. Încrederea, credința în Dumnezeu devin un fundament, un pilon de rezistență al lumii interioare. Erosul, echilibrând nevoile trupului cu cele ale sufletului, devine o posibilitate de restabilire a unității primordiale a ființei umane. Divizați trupește și sufletește la facerea lumii, bărbatul și femeia se retopesc unul în celălalt, redevin acea „dulce încurcătură” inițială (*Învălmășeală*). Ființă „străvezie”, femeia e prinsă în „plasa de cuvinte” ale bărbatului, dar se scurge asemeni luminii și se retrage din lumea lui, lăsându-l să o cerșească iar de la Dumnezeu (*Șah*). Femeia este un punct de reper pe care se înalță universul

masculin. Obsedat să surprindă permanentele schimbări ale femeii (*Reflux*), să descifreze surâsul ei, bărbatul caută să-și vindece ochii „răniți de frumusețe” (*Zgârietură*) și să depășească – prin iubire – frica de moarte.

Leo Bordeianu accesează, în cărțile sale, câteva arii tematice de largă respirație (natura, patria, războiul, erosul, credința, creația), pe care le tratează într-o manieră inedită, de esență sintetizatoare, tranzitorie, fapt care determină exegeții să ezite în a încadra poetul în generația optzecistă, catalogându-l, mai cu seamă, drept unul dintre autorii basarabeni „ne-optzeciști”, precum Valeria Grosu, Călina Trifan, Aura Christî, care „mai păstrează în versurile lor ecouri din lirismul neoromantic al șaptezeciștilor, deși manifestă tendința de demetaforizare și chiar, parțial, de prozaizare a discursului” (Țurcanu 2016, p. 68). Definitorii pentru creația lui Leo Bordeianu rămân spiritul lucid, pătrunzător, orientat spre complexa inginerie a lumii, ce provoacă diverse dileme și pune nenumărate semne de întrebare, și preocuparea neîntreruptă pentru mecanismele subtile ale ingineriei poetice.

Referințe bibliografice:

- CIORNEI, Vsevolod. *Poezia între formule și revelații*, pref. la vol. *Harta*, Chișinău, 2017.
GRATI, Aliona. Poezia ca formă a rugăciunii (interviu). În: *Dialogica*, 2020, nr. 1, p. 139-140.
PILCHIN, Maria. Cartea de poezie: zece poeți la (r)apel. În: *Revista literară*, 2021, nr. 8, p. 21.
ȚURCANU, Lucia. Anul literar 2019. Poezia. În: *Revista literară*, 2020, nr. 5, p. 8.
ȚURCANU, Lucia. Generația '80 din Basarabia. În: *Vatra*, 2016, nr. 9-10, pp. 67-69.

Primit: 26.08.2024

Acceptat: 20.12.2024